

**Є. В. ПЕРЕГУДА
В. Л. СЕМКО**

ПОГЛЯДИ ЛІВИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Проаналізовані положення з національного питання політичних програм, передвиборних платформ лівих партій України, програмних виступів партійних лідерів, статей інших партійних функціонерів та ідеологів. Досліджені підходи партій до національного питання, їх ціннісне ставлення до питання національної державності України, до вступу України до міждержавних союзів на пострадянському просторі, а також позиції щодо мовного питання в Україні.

Зроблено висновки, що погляди переважної більшості лівих партій з національного питання були еkleктичною сумішшю положень ортодоксального марксизму-ленінізму, які були розроблені в інших історичних умовах, та радянського суспільствознавства. Констатовано, що їх погляди не сприяли консолідації українського суспільства, ігнорували потреби національних меншин та недооцінювали національні інтереси України.

Ключові слова: *ліві партії, національне питання, нація, національна державність, міждержавні об'єднання, мовне питання*

Perehuda Ievgen, Semko Vadim. Views of the left-wing parties of Ukraine on the national question (late 20th – early 21st centuries)

The positions on the national issue of left-wing parties' political programs, election platforms, program speeches of party leaders, articles of other parties' functionaries and ideologists were analyzed. In particular, the parties' approaches to the national question, their value attitude to the issue of national statehood of Ukraine, attitude to Ukraine's entry into interstate unions in the

© ПЕРЕГУДА Євген Вікторович – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук та історії Київського національного університету будівництва і архітектури; ORCID: 0000-0001-7561-7193; e-mail: pereguda.iev@knuba.edu.ua

© СЕМКО Вадим Леонідович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук та історії Київського національного університету будівництва і архітектури; ORCID: 0000-0002-1654-2475; e-mail: semko.vl@knuba.edu.ua

post-Soviet space, as well as positions on the language issue in Ukraine were studied.

The conclusions were drawn that the views of the vast majority of left-wing parties on the national issue were an eclectic mixture of the provisions of orthodox Marxism-Leninism, which were developed in other historical conditions, and Soviet social science. It was stated that their views did not contribute to the consolidation of Ukrainian society, ignored the needs of national minorities and underestimated the national interests of Ukraine.

Key words: *left-wing parties, national issue, nation, national statehood, interstate associations, language issue*

Станом на сьогодні діяльність лівих та, частково лівоцентристських партій в Україні, зокрема тих, погляди яких аналізуються в цій статті, заборонена. Водночас ідеї свободи, справедливості, солідарності, які лежали в основі лівих політичних ідеологій, залишаються важливими суспільними цінностями та не зникнуть з політичного порядку денного. Про це свідчить і розвиток політичних систем інших демократичних країн, зокрема європейських (Франції, Німеччини, Італії, Іспанії), де останніми роками з'являються та поширюють свою діяльність ліворадикальні партії. Вірогідно, у майбутньому й в Україні виникнуть нові партії, які керуватимуться вказаними цінностями. Відтак актуальність дослідження досвіду лівих партій в незалежній Україні, зокрема їх поглядів на національне питання, пов'язана з необхідністю вивчення помилок, які призвели їх до політичного краху, а також з розробкою тих орієнтирів, які дадуть змогу гіпотетичним майбутнім лівим партіям уникнути цих помилок, соціалізуватись до політичної системи України та діяти на користь суспільства та держави.

Метою статті є аналіз поглядів лівих партій України кінця ХХ – початку ХХІ ст. на національне питання в Україні та шляхи його вирішення.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося з використанням різних наукових підходів та методів. Зокрема, контент-аналізу партійних програм, маніфестів, виборчих платформ. Методом дискурс-аналізу вивчалися висловлювання політичних лідерів та ідеологічна риторика. Використання історичного підходу дало змогу дослідити генезу формування поглядів лівих партій. Порівняльний метод дозволив зіставити погляди різних лівих партій та проаналізувати їх за сутнісними ознаками.

Стан розробки проблеми. В умовах становлення політичного плюралізму в Україні політичні партії завжди були пріоритетним об'єктом наукових досліджень. Фундамент української партології заклали В. Базів, А. Білоус, Л. Дунаєва, О. Карась, М. Кармазіна, Г. Касьянов, Л. Кормич, Т. Кузьо В. Литвин, Ю. Остапець, Л. Скочиляс, В. Танчер, Ю. Шведа, В. Яблонський, В. Якушик та ін. Значна увага приділялася й лівим партіям. Їм присвячені праці І. Бегея, Е. Вілсона, О. Гараня, В. Гошовського, Н. Ковальової, О. Майбороди, В. Яремчука та ін. Ідеологічні засади українського політикуму, зокрема лівого спектру, вивчали М. Головатий, Ф. Кирилук, А. Колодій, М. Недюха, В. Явір, С. Конончук та ін. Попри зниження в останні роки інтересу до лівих дослідження їх продовжували, зокрема, Д. Рудень, Л. Глушкова, В. Сокоринський, А. Леденев та ін. Поглядів лівих партій на національне питання торкалися у своїх працях І. Павленко, Є. Перегуда, І. Стадник. Звичайно, історіографія дослідження лівих партій включає праці їх лідерів та ідеологів.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятою є думка, що ортодоксальний марксизм не залишив розробленої теорію національного розвитку. На нашу думку, це було пов'язане з тим, що марксистська доктрина формувалась в період рівномірного розвитку провідних країн світу. Проте вже з кінця XIX ст. та особливо у XX ст. у цій сфері відбуваються радикальні зміни. Розпадаються імперії, постають нові національні держави, відбувається ренесанс етнічних рухів. Свій погляд на національне питання звертають і ліворадикали, про що свідчили праці одного з провідних теоретиків марксизму К. Каутського, австромарксистів, неомарксистів. Більше того, у працях провідних політологів різних країн націоналізм починає оцінюватися не лише як політична ідеологія, а й як засіб формування ідентичності, якому можуть бути властиві соціальні та демократичні риси. Він може бути основою громадянської консолідації, а відтак і умовою суспільно-політичної модернізації. Чинником демократичних реформ і в Україні стало відродження етнічності як реакція на русифікацію радянського періоду.

Ідеологічні засади лівих партій України формувалися в таких умовах. Початок 1990-х рр. пройшов під знаком економічної кризи, зростання впливу лівих та ризику відновлення попереднього суспільного ладу. Але на зламі століть відбуваються якісні зміни у відносинах власності, стабілізація політичних режимів, зміцнення

ідентичності нових держав та водночас перехоплення інтеграційної ініціативи на пострадянському просторі силами нелівої політичної орієнтації.

Програма Комуністичної партії (далі – КПУ) 1995 р. фактично ігнорувала складність явища міжетнічних відносин. Суперечності у цій сфері оцінювалися нею як ідеологічні форми «магістральної» суперечності між працею та капіталом [1, с. 93]. Партія посилялася на думку засновника більшовизму про те, що в кожній країні є нації пригноблених та експлуататорів [1, с. 96]. Але така інтерпретація не відповідала дійсності. Вказаний політик говорив про інше – про наявність у кожної нації культури панівних класів та загальнодемократичної культури. Натомість КПУ гіперболізувала класове розмежування та ігнорувала консолідаційну частину цієї думки, а її програма була еkleктичною сумішшю вказаної концепції та тез радянської етнології про нації буржуазні та соціалістичні.

Інакше тлумачила національне питання програма Соціалістичної партії (далі – СПУ) 1992 р. Вона вирізняла чинники національної ідентифікації – територію, мову, культуру, історію [2, с. 468], містила поняття національного характеру, до якого відносила гуманізм, демократизм, непримиренність до шовінізму. На думку авторів, вікове гноблення українського народу породжувало протест проти чужих і своїх гнобителів, почуття справедливості, яке в сполученні з ідеєю національного відродження визначило вибір на користь соціалізму [2, с. 463]. Таким чином, партійна концепція мала суттєві суперечності. Національному характеру українців приписувались абстрактні риси, наприклад інтернаціоналізму, виходячи не стільки з реальних фактів історії, скільки з політичним позиціонуванням самої партії. Програма унікала поняття нації, а з поняття народу вилучала цілі верстви («свої гнобителі»).

Ще одна суперечність була наявна між визначенням мови як чинника ідентифікації та відсутністю етнічної диференціації поняття народу. У програмі та інших партійних документах були відсутні поняття етнічних груп. Детально позицію з мовного питання розглядаємо нижче, тому обмежимося наступним. Подолання міжетнічної ворожнечі є наслідком розв'язання проблем у міжетнічних взаєминах і ґрунтується на визнанні особливостей етногруп, а єдність «народу» є єдністю у розмаїтті.

Натомість у схвалених в 1998 р. СПУ «Засадах внутрішньої і зовнішньої політики» з'являються розділ «Національна політика» та дефініція нації, яка визначена як «єдність багатоманітних етнічних, мовних, культурних та інших форм», в якій домінування одних «неприпустиме та небезпечне» [3, с. 480]. Своє бачення нації виклав і лідер СПУ, на думку якого національна ідея полягає у «політичному розумінні нації як спільноти людей, що усвідомлюють себе спадкоємцями історії, вважають сьогодення і майбуття невіддільними від долі України, а визначальним фактором національної належності вважають не етнічне походження, а самоусвідомлення» [4, с. 2]. Ці дефініції мають відмінності. У першій акцент зроблено на етнокультурному плюралізмі, другій – на громадянському патріотизмі та певній недооцінці етнічних чинників. Розбіжності мали наслідком й різні підходи до характеру вирішення національного питання.

Його фундаментом є консолідація навколо певних цінностей. Н. Марковська говорила, що держава забезпечує пріоритет національної культури в інформаційній, освітній і виховній політиці, що духовні цінності захищаються від транснаціональної попкультури [5, с. 6]. Але це не дає підстав однозначно тлумачити, яку роль у консолідації відіграють культурні прояви титульного етносу та інших етногруп. СПУ цю проблему для себе так й не розв'язала. В ній були полярні погляди. Одні казали, що нації, які базували єдність на «біологічній основі» (ФРН, Японія), стали батьківщиною фашизму, інші звертали увагу, що в Латинській Америці соціал-демократи були в європейському смислі не соціал-демократами, а націоналістами, і їх націоналізм був спрямований на згуртування етносів.

Прикладом розвитку ідей СПУ були дослідження національного характеру. Її теоретики такими вважали колективізм, гуманність, підпорядкування інтересів спільним цілям [6, с. 5]. Так само й, на думку КПУ, народові властиві «колективізм та общинність» [7, с. 1]. Ці оцінки екстраполювали положення радянської науки, були позаісторичними, не відповідали новітнім тенденціям суспільного розвитку.

Динаміка доктрини КПУ зумовила тезу про те, що український народ складається з двох гілок – українців та росіян [8, с. 47]. Це не лише некоректно оцінювало інтереси цих «гілок», а й ігнорувало інші етногрупи.

Звичайно, КПУ не могла легковажити ідеї, важливі для суспільства. Особливо це стає відчутним при зростанні впливу КПУ внаслідок економічної кризи та висунення нею претензій на національне лідерство, а саме при балотуванні її лідера на посади спікера та Президента. Він визнав необхідність національної ідеї, але її розуміння ним досить сумнівне. Воно включало всевладдя рад, соціалізм, загальнонародну власність, пролетарський інтернаціоналізм, добровільний союз держав [9, с. 5]. Тобто КПУ бачила ідеал у минулому, за консервативними традиціями, що виникли у часи міжрелігійної полеміки XV-XVII ст. Але ж суспільство знаходилося зовсім в інших умовах. Після поразки 1999 р. КПУ збільшила наголос на проблемах національного розвитку, але принципово її лінія не змінилася. Вона визнавала, що поведінку індивідів визначає класова належність, а національні традиції лише варіюють її.

Один з функціонерів КПУ Б. Олійник на конференції, присвяченій Т. Шевченкові, змушений був визнати, що «і комуністи, і решта лівих прогавили... момент, ...педаливали на соціальних мотивах творчості Тараса. А національну підоснову поета віддали в руки» своїм опонентам [10, с. 6]. Ю. Шиловцев, аналізуючи події 1917-1921 рр., писав, що більшовики недооцінили національне питання, незалежність [11, с. 24]. СПУ теж оцінювала революцію як націонал-демократичну, що мала за мету національне і соціальне визволення, зокрема й створення державності [12, с. 2]. Відтак аналіз поглядів лівих неможливий поза їх ціннісним ставленням до державності.

Крім українських організацій Всесоюзної комуністичної партії більшовиків (далі – ВКПБ), ліві визнавали факт незалежності, брали участь у політичному процесі, таким чином легітимуючи державу. Але опоненти звинувачували їх в антиукраїнськості. Наскільки це мало підґрунтя, а наскільки було зумовлено конкуренцією? КПУ актуалізувала референдум 17.03.1991 р., коли громадяни висловилися за збереження СРСР. Партія проводила заходи з його річниць. Такого ж ставлення до Акта незалежності України та референдуму 1 грудня КПУ не демонструвала. Згідно з програмою КПУ інтереси України не зводяться до національно-державної самостійності [1, с. 96]. Дійсно, самостійність є формою реалізації національних інтересів. Це актуалізувало питання, чи відповідала вона потребам реалізації національних інтересів.

У 1996 р. лідер КПУ заявляв, що проголошення незалежності мало поєднуватися з перебуванням у СРСР [13, с. 9]. Про це свідчила й заява Ю. Соломатіна про «неправоту» більшості на грудневому референдумі.

На відміну від КПУ, Соцпартія визнала не лише факт незалежності, а й вищу юридичну силу Акта 24 серпня та грудневого референдуму. Лідер називав це «першим принципом» партії [14, с. 84]. Незалежність визначалась як «історична закономірність», «логічне продовження зусиль усіх будівничих України, від київських князів до останніх діячів української компартії» [15, с. 4]. Водночас, попри визнання закономірності державної незалежності, СПУ робила заяви, що цьому суперечили. Так, її лідер заявляв, що незалежність була наслідком «поразки» СРСР у «холодній» війні [16, с. 7]. В. Сінько твердив, що створення України було «змовою заокеанських політиків» [17, с. 7]. Ці висловлювання не сприяли легітимації держави.

КПУ не пройшла такої еволюції, як СПУ, але і в ній були лідери, які виступали за перегляд ставлення до державності. На думку Б. Олійника, «тільки в реальній оселі можна втілювати... найдосконаліші партійні програми» [18, с. 3]. С. Пхиденко визнавав, що самі комуністи дають підстави для звинувачень в антиукраїнськості.

У 1999 р. лідер КПУ вів мову про будівництво «потужної і незалежної держави», що «в ім'я спасіння України ми повинні бути єдині, незалежно від політичних, ідеологічних, релігійних переконань». Водночас партійні функціонери своїми висловлюваннями ставили під сумнів незалежність. Якщо заяви Ю. Соломатіна про те, що «ми радянські комуністи» [19, с. 47], могли сприйматися як приватна думка, то заяви лідера партії про те, що День Незалежності не є святом для КПУ, або коли у передовиці «Комуністу» зазначалося, що «все більше людей питає, навіщо мені ота незалежність», сприймалися як загальна лінія партії.

Такі суперечності були властиві й іншим партіям, наприклад ПК(б)У, яка звинувачувала КПУ в «націонал-державних цінностях».

Ставлення лівих до державності перетиналося зі ставленням до міждержавних союзів на пострадянському просторі. Для їх прихильників ідеї союзу слов'янських держав постуалося навіть вті-

лення соціалістичних ідеалів [20, с. 4]. Ставлення лівих до цього союзу еволюціонувало за роки незалежності. До середини 1990-х років метою лівих було відновлення економічних зв'язків, гуманітарне співробітництво. Неоднаковим було ставлення до тіснішої взаємодії. СПУ обмежувалася вимогою політико-правової інтеграції як умови співробітництва [2, с. 471]. Натомість КПУ вважала, що лише повернення до соціалізму дасть змогу подолати міждержавні суперечності. Її програма проголошувала метою створення союзу саме соціалістичних держав [1, с. 94]. Радикальна ВКПБ закликала до відродження СРСР.

Зміни у позиціях лівих відбулись у 1996-1997 рр. Вони відходять від класового обґрунтування інтеграції. Новими її підставами стають гео- та етнополітика. Цю тенденцію сприйняла й Прогресивна соціалістична партія (далі – ПСПУ), яка виступала за приєднання України до колективної безпеки СНД (військово-політичні інтереси) з обмеженням кола стратегічних союзників РФ та Білоруссю (етнополітичні) [21, с. 394]. Планували й відтворення СРСР, але це у програмі не було пріоритетом [21, с. 395]. Посилилися прихильники слов'янського союзу в СПУ [3, с. 481]. С. Кіяшко став лідером об'єднання «За Співдружність суверенних слов'янських держав» (у 2000 р. він перейшов до Всеукраїнського об'єднання лівих «Справедливість»), Н. Марковська – об'єднання «На захист канонічних і традиційних конфесій». У 1998 р. нарада народно-патріотичних сил держав закликала провести референдуми про входження до Союзу Білорусі та РФ. Н. Марковська зазначала: «В нас одна Вітчизна, спільна доля» [22, с. 3]. У редакції програми СПУ 2000 р. йшлося про необхідність входження до Митного союзу [23]. У 2001 р. в 10-у річницю референдуму 17 березня на конференції прийняли резолюцію щодо приєднання України до Союзу Білорусі та РФ, створення руху за такий союз (ЗУБР).

Необхідність слов'янського союзу ліві виводили насамперед із геополітики. На їх думку, глобалізація зумовила домінування Заходу, а Україна може перетворитися на його колонію [24, с. 1]. Проблема – відсутність сили, яка б «приборкала» США [5, с. 6]. У слов'янському єднанні ліві бачили таку силу. Саме конфронтаційна спрямованість союзу була недоліком їх концепцій інтеграції.

Значне місце в аргументації посідав акцент на спільних культурних цінностях. На думку Н. Марковської, «культурно-релігійна

єдність є найміцнішою ланкою, що об'єднує наші народи і держави» [25, с. 4].

Але серед лівих не було цілковитої єдності щодо слов'янської інтеграції. Засідання керівництва КПУ проходили в полеміці між В. Моїсеєнком та Г. Крючковим. Останній говорив: «В Компартії є суперреволюціонери, які кричать, висувають гасла, вимагають миттєвого повернення соціалізму та Радянського Союзу... Для цього слід пройти цілі етапи інтеграції, економічної передусім... Лише потім життя може показати, які союзи нам необхідні». О. Мороз також характеризував Союз Білорусі та РФ як «поспішне створення штучних структур». Своєрідну позицію мала й лідер ПСПУ. Попри входження її представників до ЗУБРУ та прослов'янську риторіку Н. Вітренко була проти вступу України до цього союзу на принципах відкритого ринку. Та й лідер КПУ в рік президентських виборів запевняв, що страхи щодо союзу України з РФ та Білоруссю безпідставні [26, с. 2].

Але у лівому середовищі були й радикальніші «інтегратори». Крім ВКПБ та ПК(б)У, таким був В. Моїсеєнко, який у 1998 р. створив Всеукраїнський союз «За відродження СРСР» [27, с. 4], а після виключення з КПУ заснував Комуністичну партію робітників і селян.

Однією з центральних у національному питанні є проблема мовного розвитку. На початку незалежності ліві обмежувалися гаслом про неприпустимість дискримінації за національною ознакою. Причинами його висунення були: переконаність КПУ в тому, що міжетнічні суперечності є ідеологічною формою суперечності між працею та капіталом; недооцінка ролі етнічних чинників у політиці; надії на швидке повернення соціалізму та «союзу народів». Із середини 1990-х років позиції лівих конкретизуються. Спільним для них стає гасло рівноправності української та російської мов. Виникає депутатське об'єднання «За культурно-мовне рівноправ'я», що висуває вимогу російській мові як другій державної. Таку вимогу містили передвиборні програми КПУ 1998 р. та її лідера у 1999 р. [28, с. 7]. Після поразки 1999 р. позиція пом'якшилася. З'їзд 2000 р. висловився за надання російській мові статусу другої державної або офіційної мови [8, с. 47]. Така ж позиція містилась у платформі СПУ 1994 р. [29, с. 158]. У 1998 р. від ідеї другої державної мови СПУ відмовилася. До «Зasad внутрішньої і зовнішньої політики»

вписали вимогу про дві офіційні мови в Україні та можливість кількох таких мов на місцевому рівні. Визначення статусу офіційної мови наводилося у проєкті закону, поданому фракцією. Державна та офіційні мови визначалися як робочі мови органів влади, а відмінністю між ними мала стати обов'язковість використання державної мови у міжнародних документах України [30, с. 2]. У програмі ПСПУ та її передвиборній платформі 1998 р. йшлося про «однаковий статус» української і російської мов [31, с. 4]. Поворот стався у 1999 р. Програма Н. Вітренко на виборах передбачала надати російській мові статус другої державної [32, с. 4].

Аргументи лівих щодо підвищення статусу російської мови були такими: користування населенням у побуті [33, с. 4; 34, с. 1]; схильність національних меншин до спілкування російською мовою [34, с. 1]; поліетнічність, за якої одномовність є «гальмом прогресу» [35, с. 77]; значна частка російськомовного населення у багатьох регіонах; залучення до світової культури через російську мову [36, с. 4]; економічні зв'язки з РФ [37, с. 9]; вищий міжнародний статус російської мови [35, с. 77].

На нашу думку, в цій аргументації ліві припускалися кількох методологічних помилок. По-перше, вони ніби заперечували політизацію мовної проблеми [38, с. 2]. Але мова об'єктивно є політичним чинником, а саме чинником консолідації суспільства. Ліві теж своїми гаслами ніби намагалися його консолідувати на основі підвищення статусу російської мови. Однак насправді це розколювало суспільство. Якщо з державним статусом української мови погоджувалася абсолютна більшість громадян, то ідея підвищення статусу російської мови розколювала.

По-друге, аргументи лівих базувалися на принципі більшості. Якщо у політиці мажоритарний принцип має сенс, то в культурі кожен голос, навіть найслабший, є цінним. Тому думка В. Кізіми, що міжнаціональні відносини мають визначатися лише українським і російським етносами [34, с. 1], означала ігнорування інших етнічних груп українського суспільства.

По-третє, помилкою була теза про схильність національних меншин до російської мови. Національне відродження торкнулося не лише українців, а й їх. Це визнавали й теоретики СПУ [39, с. 73-74]. В СРСР мовою міжнаціонального спілкування була російська. Тепер з нею в цій ролі конкурувала українська мова, й

держава мала підтримувати її. Крім того, в радянські часи русифікація загрожувала асиміляцією не лише українців, а й національних меншин, а українізація, вкупі з національно-культурною автономією, відвертала цю загрозу. Не можна говорити, що ліві взагалі ігнорували потреби національних меншин. Але розробка шляхів вирішення їх проблем відставала, а вимога офіційного статусу російської ігнорувала їх потреби. Лише у 1998 р. у документах СПУ з'явилось поняття нацменшин.

По-четверте, ліві ігнорували існуючі у суспільстві стереотипи. Свого часу М. Рябчук писав, що підтримав би офіційну двомовність, якби чиновники сприйняли її як обов'язок використовувати обидві мови. Але, вважав він, її сприймуть як право не вчити одну з мов [40, с. 119].

Висновки. Погляди лівих партій України з національного питання відзначались ігноруванням низки актуальних проблем національного розвитку українського суспільства, суперечили потребам його консолідації. Поступово відійшовши від класової детермінації нації, вони залишилися еkleктичною сумішшю положень ортодоксального марксизму, розроблених для іншого історичного періоду, та радянської науки. Політика партій не враховувала чинника відродження національних меншин України. Щодо практичних заходів пропонувалися кабінетні схеми, які не відповідали потребам різних груп. Також їх недоліком була конфронтаційна політична стратегія, що не сприяло легітимації національної держави, попри декларативне визнання державної незалежності. Фактично погляди лівих на шляхи вирішення національного питання перетворили їх на агентів російських інтеграторів на пострадянському просторі, що врешті стало основним чинником заборони лівих партій.

1. Програма Комуністичної партії України «За врятування народу України – відновлення влади трудящих, соціалізм, союз братніх народів». Політичні партії України. Київ: «К.І.С.», 1999. С. 92-104. 2. Програма Соціалістичної партії України. Політичні партії України. Київ: «К.І.С.», 1999. С. 462-471. 3. Засади внутрішньої і зовнішньої політики України: Схвалено на VI з'їзді СПУ 13 червня 1998 року. Політичні партії України. Київ: «К.І.С.», 1999. С.472-482. 4. Мороз О. О. Маніфест Нового курсу України: Доповідь на VIII з'їзді СПУ (другий етап) 15 травня 1999 року. Товариш. 1999. № 21. С. 2-3. 5. Марковська Н. Національні інтереси

України: чи зможемо їх відстояти у світовій економічній системі? *Товариш*. 1999. №40. С. 6. **6.** Яковлев В. Православ'я і соціалізм. *Товариш*. 1998. №12. С. 5. **7.** Новий крок на шляху до диктатури: Заява депутатської фракції комуністів у Верховній Раді України з приводу останніх указів Президента Л. Кучми. *Комуніст*. 2001. № 23. С. 1. **8.** За врятування України, за соціалістичний шлях розвитку. Заява V(XXXIII) з'їзду Комуністичної партії України. *Комуніст України*. 2000. №3. С. 40-48. **9.** Симоненко П. М. Виступ на сесії Верховної Ради України. *Голос України*. 1998. №105. С. 4-5. **10.** Олійник Б.І. Шевченко – це сама Україна. *Комуніст України*. 2001. № 2. С. 3-6. **11.** Шиловцев Ю.В. 78-а річниця Великого Жовтня: історія та сучасність. *Вибір*. 1995. № 3. С. 18-26. **12.** Звернення Соціалістичної фракції Верховної Ради України. *Голос України*. 1996. №226. С. 2. **13.** Симоненко П.М. «Національна ідея»: міфи і реальність. *Голос України*. 1996. №53. С. 7, 9, 10. **14.** Мороз О.О. Тема для роздумів: *Зб. статей*. Київ: Злагода, 1995. 242 с. **15.** Народний депутат України Олександр Мороз: Нам не потрібна ані «спеціальна», ані просто «зона». *Голос України*. 1999. №156. С. 1, 4. **16.** Мороз О.О. Виступ кандидата на посаду Голови Верховної Ради України на сесії Верховної Ради України 18 травня 1994 року. *Віче*. 1994. № 6. С. 7-12. **17.** Сінько В.Д. Загальна криза чи втілення планів заокеанських політиків? *Голос України*. 1999. №43. С.7. **18.** Бабич Т. Борис Олійник: «За все і всіх триматиму одвіт». *Комуніст*. 2000. № 42. С. 3. **19.** Соломатін Ю.П. Виступ на V(XXXIII) з'їзді Комуністичної партії України. *Комуніст України*. 2000. №4. С. 47-49. **20.** Яременко О., Міщенко М. Політичні уподобання українців як чинник впливу на політичні процеси. *Політична думка*. 2000. № 1. С. 3-18. **21.** Програма Прогресивної соціалістичної партії України. *Політичні партії України*. Київ: «К.І.С.», 1999. С. 387-395. **22.** Марковська Н.С. Народи не простять зволікання. *Товариш*. 1998. № 30. С. 3. **23.** Програма Соціалістичної партії України (Нова редакція): Затверджена VIII з'їздом Соціалістичної партії України 20 травня 2000 року. URL: <https://surl.li/startu>. **24.** Кізіма В. В. Який союз нам потрібен? *Товариш*. 1998. № 48. С. 1. **25.** Дронжкевич Ю. Православ'я за об'єднання народів Європи і проти розширення НАТО. *Товариш*. 1998. № 8. С. 4. **26.** Петро Симоненко: ми налаштовані на конструктивне співробітництво. *Голос України*. 1999. №205. С. 2. **27.** Моїсеєнко В. М. Створено Всеукраїнський союз. *Голос України*. 1998. № 212. С. 4. **28.** Трудящим – Радянську владу! Суспільству – соціалізм! Україні – добровільний союз рівноправних братніх народів!: Передвиборна програма Комуністичної партії України. *Урядовий кур'єр*. 1998. № 37. С. 7. **29.** Платформа Соціалістичної партії України до виборів народних депутатів України «За соціальну справедливість, народовладдя, законність, безпеку людини». *Матеріали I-V з'їздів Соціалістичної партії України. 1991-1994*. Київ: Вибір, 1997. Т. 1: 1991-1994. С. 151-161. **30.** Про мови в Україні: Закон України. Проект. *Товариш*. 1999. № 12. С. 2. **31.** Передвиборна програма

Прогресивної соціалістичної партії України. Влада трудящих – гарантія порядку, творення, справедливості! *Голос України*. 1998. №53. С. 4. **32.** Тези передвиборної програми Н.М. Вітренко. *Урядовий кур'єр*. 1999. № 202. С. 4. **33.** Мигович І.І. Через історичні завали. Слово за русинів. *Голос України*. 1998. № 231. С. 4. **34.** Кізіма В.В. Про нашу мовну політику. *Товариш*. 1998. № 50. С. 1. **35.** Мигович І.І., Стецюра І.К. Мова і політика. *Комуніст України*. 2000. № 3. С. 73-77. **36.** Мигович І.І., Стецюра І.К. Проблеми мови і культурного розвитку. *Комуніст*. 2000. № 36. С. 4. **37.** Баленок В.С. Завжди пам'ятай: ти – Людина! *Комуніст*. 1997. № 48. С. 9. **38.** Йосип Вінський: «Особисту відповідальність за роздмухування міжнаціональної ворожнечі в країні несе Президент України Леонід Кучма». *Товариш*. 2000. № 31. С. 1, 2. **39.** Степико М. Динаміка міжетнічних взаємин в Україні. Вибір. 1997. № 1/1. С. 69-79. **40.** Рябчук М. Від Малоросії до України: Парадокси запізнілого націєтворення. Київ: Критика, 2000. 304 с.

References

1. Prohrama Komunistychnoi partii Ukrainy «Za vriatuvannia narodu Ukrainy – vidnovlennia vlady trudiashchykh, sotsializm, soiuz bratnikh narodiv». Politychni partii Ukrainy. Kyiv: «K.I.S.», 1999. S. 92-104. **2.** Prohrama Sotsialistychnoi partii Ukrainy. Politychni partii Ukrainy. Kyiv: «K.I.S.», 1999. S. 462-471. **3.** Zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky Ukrainy: Skhvaleno na VI zizdi SPU 13 chervnia 1998 roku. Politychni partii Ukrainy. Kyiv: «K.I.S.», 1999. S.472-482. **4.** Moroz O.O. Manifest Novoho kursu Ukrainy: Dopovid na VIII z'izdi SPU (druhyi etap) 15 travnia 1999 roku. *Tovarysh*. 1999. № 21. S. 2-3. **5.** Markovska N. Natsionalni interesy Ukrainy: chy zmozhemo yikh vidstoiaty u svitovii ekonomichnii systemi? *Tovarysh*. 1999. №40. S. 6. **6.** Yakovlev V. Pravoslavia i sotsializm. *Tovarysh*. 1998. №12. S. 5. **7.** Novyi krok na shliakhu do dyktatury: Zaiava deputatskoi fraktsii komunistiv u Verkhovnii Rady Ukrainy z pryvodu ostannikh ukaziv Prezydenta L. Kuchmy. *Komunist*. 2001. №23. S. 1. **8.** Za vriatuvannia Ukrainy, za sotsialistychnyi shliakh rozvytku. Zaiava V(XXXIII) zizdu Komunistychnoi partii Ukrainy. *Komunist Ukrainy*. 2000. №3. S. 40-48. **9.** Symonenko P.M. Vystup na sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy. *Holos Ukrainy*. 1998. №105. S. 4-5. **10.** Oliinyk B.I. Shevchenko – tse sama Ukraina. *Komunist Ukrainy*. 2001. № 2. S. 3-6. **11.** Shylyovtsev Yu.V. 78-a richnytsia Velykoho Zhovtnia: istoriia ta suchasnist. *Vybir*. 1995. № 3. S. 18-26. **12.** Zvernennia Sotsialistychnoi fraktsii Verkhovnoi Rady Ukrainy. *Holos Ukrainy*. 1996. № 226. S. 2. **13.** Symonenko P.M. «Natsionalna ideia»: mify i realist. *Holos Ukrainy*. 1996. № 53. S. 7, 9, 10. **14.** Moroz O.O. Tema dlia rozдумiv: Zb. statei. Kyiv: Zlahoda, 1995. 242 s. **15.** Narodnyi deputat Ukrainy Oleksandr Moroz: Nam ne potribna ani «spetsyalna», ani prosto «zona». *Holos Ukrainy*. 1999. № 156. S. 1, 4. **16.** Moroz O.O. Vystup kandydata na posadu Holovy Verkhovnoi Rady Ukrainy na sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 18 travnia 1994 roku. *Viche*. 1994. № 6. S. 7-12. **17.** Sinko V. D. Zahalna kryza chy vtilennia planiv zaokeanskykh politykiv? *Holos Ukrainy*. 1999. № 43. S. 7.

18. Babych T. Borys Oliinyk: «За vse i vsikh trymatyumu odvit». *Komunist*. 2000. № 42. S. 3. 19. Solomatin Yu.P. Vystup na V(XXXIII) zizdi Komunistychnoi partii Ukrainy. *Komunist Ukrainy*. 2000. № 4. S. 47-49. 20. Yaremenko O., Mishchenko M. Politychni upodobannia ukrainsiv yak chynnyk vplyvu na politychni protsesy. *Politychna dumka*. 2000. № 1. S. 3-18. 21. Prohrama Prohresyvnoi sotsialistychnoi partii Ukrainy. Politychni partii Ukrainy. Kyiv: «K.I.S.», 1999. S. 387-395. 22. Markovska N.S. Narody ne prostiat zvolikannia. *Tovarysh*. 1998. № 30. S. 3. 23. Prohrama Sotsialistychnoi partii Ukrainy (Nova redaktsiia): Zatverdzhena VIII zizdom Sotsialistychnoi partii Ukrainy 20 travnia 2000 roku. URL: <https://surl.li/startu>. 24. Kizima V. V. Yakyi soiuz nam potriben? *Tovarysh*. 1998. № 48. S. 1. 25. Dronzhkevych Yu. Pravoslavia za obiednannia narodiv Yevropy i proty rozshyrennia NATO. *Tovarysh*. 1998. № 8. S. 4. 26. Petro Symonenko: my nalashtovani na konstruktivne spivrobotnytstvo. *Holos Ukrainy*. 1999. № 205. S. 2. 27. Moiseienko V. M. Stvoreno Vseukrainskyi soiuz. *Holos Ukrainy*. 1998. №212. S. 4. 28. Trudiashchym – Radiansku vladu! Suspilstvu – sotsializm! Ukraini – dobrovilnyi soiuz rivnopravnykh bratnikh narodiv!: Peredyvorna prohrama Komunistychnoi partii Ukrainy. *Uriadovyi kurier*. 1998. № 37. S. 7. 29. Platforma Sotsialistychnoi partii Ukrainy do vyboriv narodnykh deputativ Ukrainy «За sotsialnu spravedlyvist, narodovladdia, zakonnist, bezpeku liudyny». *Materialy I-V zizdiv Sotsialistychnoi partii Ukrainy. 1991-1994*. Kyiv: Vybiv, 1997. T. 1: 1991-1994. S. 151-161. 30. Pro movy v Ukraini: Zakon Ukrainy Proekt. *Tovarysh*. 1999. № 12. S. 2. 31. Peredyvorna prohrama Prohresyvnoi sotsialistychnoi partii Ukrainy. Vlada trudiashchych – harantiia poriadku, tvorennia, spravedlyvosti! *Holos Ukrainy*. 1998. № 53. S. 4. 32. Tezy peredyvornoї prohramy N.M. Vitrenko. *Uriadovyi kurier*. 1999. № 202. S. 4. 33. Myhovych I.I. Cherez istorychni zavaly. Slovo za rusyniv. *Holos Ukrainy*. 1998. № 231. S. 4. 34. Kizima V.V. Pro nashu movnu polityku. *Tovarysh*. 1998. № 50. S. 1. 35. Myhovych I.I., Stetsiura I.K. Mova i polityka. *Komunist Ukrainy*. 2000. № 3. S. 73-77. 36. Myhovych I.I., Stetsiura I.K. Problemy movy i kulturnoho rozvytku. *Komunist*. 2000. № 36. S. 4. 37. Balenok V.S. Zavzhdy pamiatai: ty – Liudyna! *Komunist*. 1997. № 48. S. 9. 38. Yosyp Vinskyi: «Osobystu vidpovidalnist za rozdmukhuvannia mizhnatsionalnoi vorozhnechi v kraini nese Prezydent Ukrainy Leonid Kuchma». *Tovarysh*. 2000. № 31. S. 1, 2. 39. Stepyko M. Dynamika mizhetnichnykh vziemyn v Ukraini. *Iybir*. 1997. №1/1. S. 69-79. 40. Riabchuk M. Vid Malorosii do Ukrainy: Paradoksy zapizniloho natsiievorennia. Kyiv: Krytyka, 2000. 304 s.

Perehuda Ievgen, Semko Vadim. Views of the left-wing parties of Ukraine on the national question (late 20th – early 21st centuries)

Despite the current ban on left-wing parties in Ukraine, the relevance of studying their experience, in particular their views on the national question, is related to the need to study the mistakes that led them to political collapse, as well as the importance of the values of freedom, justice, and solidarity, and

therefore the possibility of the emergence of new parties that will embody such values and, accordingly, the development of guidelines that will allow them to avoid these mistakes and act for the benefit of society and the state. The purpose of the article is to analyze of the left-wing parties' views on the national question in the 1990s, and at the beginning of 2000s.

The article analyzes the provisions of the parties political programs the parties, election platforms, speeches by parties' leaders, articles by their functionaries and ideologists. In particular, parties' approaches to the national question, value attitude to the issue of national statehood, attitude to interaction with supranational associations in the post-Soviet space, as well as positions on the language issue in Ukraine were studied.

The views of the parties were evaluated in the context of the transformation of nationalism in the 20th century from a purely political ideology to a mechanism for consolidating society as a prerequisite for its modernization. The conclusions were drawn that the views of the majority of left-wing parties on the national issue were an eclectic mixture of the provisions of orthodox Marxism-Leninism, which were developed in other historical conditions, and Soviet social science. It was stated that these views did not take into account the trends of social development, did not contribute to the consolidation of society, underestimated the national interests of Ukraine and ignored the needs, in particular, of national minorities. The concept of the Socialist Party was more advanced, but it was also characterized by contradictions. Some party ideologists tried to adjust the parties' doctrines, but their influence was not decisive.

Key words: left-wing parties, national issue, nation, national statehood, interstate associations, language issue.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 25.03.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.04.2026 р.

Дата публікації: 28.04.2026 р.